

Hilosophiam maiores nostri communi quodam distributionis modo bifariam diuisere: & alteram quidem illius partem, theoreticam, quae contemplationi operam daret: alteram vero practicam, quae ad opera, humanosque actus descenderet, appellauerunt. Porro theoreticam tripartita rursus diuisione disteminauerunt: & id quidem eius quod aeternas simplicisque res, & a materiae conditione seiugatas speculatur, diuinum sane metaphysicumque negotium nuncupauerunt: quod vero composita rimatur entia, in quibus nihil synceri, nihilque a contrario suo liberi esse reperitur, sed omnia materiae foeditati penitus immerfa, in partibus sunt obnoxia: id vniuersum physicum opus esse voluerunt: eiusque no-

Philosophia
diuisio.
Theoricum.
Practicum.

Diuinum.

Physicum.

Mathematicum.

Naturalis negotij prologus.

Varia de naturae essentia opinionum.
Antiphon.

Ioniorum schola.

Stoici.

Naturae essentia de Academicorum sententia.

Naturae definitio ut voluerit Academicus.

Naturae definitio ex Aristotele & peripateticorum sententia.

De rerum naturalium principijs diuersae antiquorum sententiae.

Thales Milesius.
Anaximander.
Plutarchus.

- 10° tionem siue scientiam physiologiam appellauere. Horum mediū quoddam genus, quod partim melioribus superioribusve propter vniuersales eius notiones a materiae conditionibus separatas adhærescere videtur, partim autem extremis appropinquare entibus, & ad illa sanè vergere, ob corporeas dimensiones & quantitates, formas quinetiam & figuras quae a materia seiugari non possunt, mathematicum negotium vocauerunt: quod sanè inter extrema illa tota (vt aiunt) diametro a se inuicem distantia, medium quoddam obtinere voluerunt. Hæc tria philosophiae membra (vt de reliquis in præsentia taceamus) cum Aristoteles Stagiritis pluribus præclarisque editis voluminibus collustrasset: in naturali tamē illius parte cum librorum numero, & rerū ordine penè diuino, tum studio & industria elocutioneque adeo excellentissime videtur, vt cum omnes ferè in omnibus longo superasset intervallo, hac certe in re seipsum non immerito vicisse iudicetur. Ad cuius nos philosophiæ vestibulū accedere nūc volētes, prius quā illuc perueniamus, quædam nobis antè breuiter explicanda proposuimus, quæ ad vniuersam postea dicendorū seriē non mediocriter conferre poterunt. Sunt autem isthæc septē sanè illa quæ prologia siue præfata philosophi appellare consueuerunt: ista videlicet. Quæ sint rerum naturalium initia prima. Quæ illarum sit essentia. Quæ animi pars de illis iudicium ferat. Quem habeant ordinem ad alia entia. Quæ naturalis sint scientiæ opera, & quæ vires, quæ illius sit vtilitas, & postremo quæ illius sit diuisio. Prius tamen quā ad hæc accedamus, quoniā de rebus naturalibus verba facturi sumus, de naturæ prius essentia quæ varie sensit antiquitas, in mediū adducere cogitamus, vt eius quæ omnium sanè est causa, & cui omnes proculdubio deferunt omnia, effigiem quandam & lineamenta, si non clare profecto, adumbrate saltē conspicere valeamus. Rerum naturam nonnulli materiam esse dixerunt. quam certe opinionem Proclus Lycius Antiphōti videretur adscribere. Alij autem vniuersum compositum esse voluerunt, vt plerique antenatum Platonem fuisse dicuntur: quos non immerito in suis de legibus comētarijs taxauit Plato, quoniam naturam quod natura constaret, ipsam esse naturam dixerunt. Alij vero, vt vniuersa ferè Ionicorum fuit schola, corporeas potestates, grauitatem scilicet & leuitatem, raritatem & densitatem, eiusmodique alia, rerum naturam esse affirmauerunt. Stoicorum autem natio spiritum quendam artificio præditum & constantē, vndique sparsum, & omnia tranantē & permeantem, naturam rerū esse voluerunt. Fuerunt etiā qui animum ipsum naturam esse dicerent. Quos non immerito diuinus reprehendit Plato, tanquam eos qui res vel infra naturam, vel supra naturam constitutas & positas, pro natura ipsa nimirum ponere contenderent. Essentiam enim quandam mediam inter corpus & animum naturam esse voluit Plato, quæ animo quidē ipso idcirco inferior esse cēsetur, quoniam & a corporibus inseparabilis est natura, & circa corpoream distrahatur molem, & cum illa diuidi searique nata est: cum indiuiduus omnino existat animus, & a corporum mole suapte vi separetur. Præterea neque in seipsam natura reflectitur, neque seipsam cognoscit: quod sanè proprium peculiareque animorum esse cēsetur. Corpora autem omnia superegredi & eminere non immerito naturam asserit, quoniam omnes illorum possident rationes, vniuersaque prolifico generat foetu, & a superioribus proxime procedēs causis, tum omnem corporeū exornat componitque globū: tum vinculi etiam vices post animū ipsi vniuerso non ab re præstare cēsetur: quāobrem nō esse quiddam quod Deus esse perhibetur: cū ad materiae cōiunctionē accedat & copulam: nō tamē a diuina penitus potestatis proprietate seiugari, cum ab ipsis vere entibus & vbertim affletur, & vndique ab eisdem collustretur. Et vt breuiter ex retro dictis aliquid colligere valeamus, huiusmodi naturæ descriptionem esse voluit Plato: Natura est substantia siue essentia incorporea, a corporibus inseparabilis, illorum in se cōtinēs rationes, & ad se ipsam respicere nō valēs. Aristoteles autē, & peripateticorum omnium post illū schola, cuiusque rei formā ab illa inseparabilē, eiusdem esse naturam voluisse videtur, a qua sanè illius proprietates & actiones & opera, tanquā a perenni quodā fontis initio emanare cēsentur. Quapropter principium eā motionis & quietis esse definit, eius scilicet in quo est primo, per se, & nō per accidēs. Quo sanè in loco si recto iudicij examine ista perpēdatur res, nō admodū profecto a præceptore suo dissentire videtur Aristoteles, nisi quod hic physice magis rē hanc explanat & explicat: ille metaphysico eandem ipsam rem definire videtur modo. Cæterum naturæ ipsius determinata essentia, ad partitionē iam nostram reuertamur: in qua primū certe erat illud, quænam prima rerū naturalium censeantur esse initia. Qua certe de re inter antiquiores physicos varia, & quorundam etiam inter se pugnantibus fuere sententiæ. Namque illi qui primi se physicos cognominari voluerunt, quorum planè secta a Milesio exorta Thalete, Ionica fuit denominata, solum materiale principium posuisse videntur. Verū in hoc ipso non vulgaris inter illos fuit dissensio. ipse etenim dogmatis huius assertor Thales aquam illud esse voluit. Anaximander autem, & is Milesius, Thaletisque (vt aiunt) auditor, ætherē id esse principium asseuerauit: quāuis de Plutarchi sententiā in symposiacis quæstionibus & is aquā rerū esse principium

Anaximenes.
Diogenes.
Hippias.
Hippo Rhegi-
nus.
Oenopion.
Anaxagoras.

Democritus.
Epicurus.

Stoici.
Plato.

Aristoteles.

Poeticus Pro-
seus.

De rerū natu-
raliū essentia.
Caput. iij.

Tria entium
genera.

pium voluerit, hominesq; in piscibus genitos & coalitos extra postea in aridam fuisse proiectos. Anaximenes vero, & Apolloniatas Diogenes, aërem. Hippias Metapontinus ignē id esse voluit principiū: Hippo vero Rheginus duo miscuit adduxitq; primus. Ignem enim & aquam id esse dixit principiū. Oenopion autem Chius, ignē & aërē. Solus vero ex illa schola Anaxagoras Clazomenius mētē posuit diuinam, quam *νοῦς* appellauit. sed & ipse ad homiomerias suas, id est ad eiusdē generis portiunculas, crebro delabitur, illisq; plurimū adscribere videtur: vt interdum mens illa quam maximis alioqui extollit laudibus (vt quidā inquit) *οἰαρι*, & ferias agere videatur. Democritus autē & Epicurus, alijq; eius dogmatis complures, atomos suas, id est indiuidua ob soliditatē corpuscula, rerū esse principia voluerūt. Stoicorū vero natio omnia quatuor elemēta. Verū Plato Atheniensis, quō ob ingenij excellentiā, & cūctarū bonarū artium omnimodā peritiā ab omnibus merito diuinus cognominari meruit, cū solerti mētis acie perspexisset hęc quæ antiquiores dixerūt, a principijs emanare potius, q̄ ipsa rerū esse principia: diuinū altius exētēs & attollēs caput, post vnū illud & ineffabile omnino, ab omnibusq; incōprehensibile penitus, duplices primus entium attulit causas: *πῆρας* scilicet, & *ἀπείρου*: quæ nos finitatē & infinitatē in præsentiā nūcupemus. Hęc duo ille principia vnus virtute momēto & libere omnia in se & a se producere & efficere voluit. Quæ autē ab ijs producta fuere modo quodā prodeūtia & mēsurā, ordinē nimirū retinere suū dixit: ita vt alia quidē prima entium essent, alia vero media, alia vero extrema, & infima etiā nonnulla iure esse cēferentur. Quāobrem in omnibus entium generibus, & præcipue in naturalibus, quæ certe sensu dignosci percipiūq; possunt, adumbrata horū vestigia principiorū quodāmodo præmonstrari. per vnitatem enim suam, fixāq; & stabilem formarum essentiam, primæ imaginem finitatis præ se ferre videntur. Per illorum autem ad singularia progressum, generandiq; facultatem, infinitatis supremæ simulacra non cæcis (vt aiunt) & mente obtusis declarare sanē possunt. Ex quo pfecto cuius liquidō patere potest, res naturales, sicut entia omnia, ab illis duobus post primum principijs, Academicorum decretis & produci omnino, & in esse etiam conseruari suo. Quam præceptoris sententiam sequutus Aristoteles, physice magis illam vt alia pleraq; moderari aggressus est: siue vt commodius perciperetur ab omnibus ijs qui ad illum haud facilē ascendere poterant apicem, siue fortasse vt nouē cupiens author esse scētæ, noua etiam & inusitata adducere placita videretur. Tria namq; esse voluit rerum naturalium principia: positiua duo, materiā scilicet & formā: vnicū priuatiuū, priuationē videlicet. Quæ sanē (vt clarissime apparet) ipse etiam vidit Plato. Verū *συναιτία* isthęc, id est concausas potius q̄ causas appellare maluit, cum in priores illas & antiquiores recurrere causas planē constaret. Certum enim est materiam ad infinitatem reduci & referri oportere, cum suapte natura informis sit, & indeterminata, infinitaq; quippe quæ nullis formæ de sui natura circūscribatur terminis. Formā vero sub finitatis ordine collocari, & inter illa connumerari, clarius sanē est q̄ vt vllō demonstrationis indigeat lumine. Hęc enim diffluentem materiā compescit & retinet, nec non finitæ & determinatæ speciei, quęcūq; fuerit illa, participem & compotem esse facit. Quamobrem non inconcinne mehercule Poëtæ, qui & ipsi præclare philosophati fuisse videntur, materiæ naturam sub fabellarū inuolucris signare volentes, formas variantem, & vndequaq; diffluentē Proteum, vinculis certe coercitum, & ad veram tandem effigiem redire coactum à Menelao & Aristeo cecinerunt. Formę namq; essentia à diuina prodiens finitate, materiam coercet & terminat, & quasi vinculis quibusdam præpeditam ad veram speciei cuiusq; essentiam illam annectere & alligare videtur. Cæterū hoc fortasse in loco nō ab re admirari quispiam poterit, cum ego cum in præsentia peripateticū agere decreuerim, accurate adeo & diligenter Academicorum explicem & fulciam dogmata, vt nostrum hoc & præcipuum videatur esse negotium. Cui sanē ego bona cum venia breuiter responsum velim, me certe istuc non alia quàm veritatis facere causa, quæ viris philosophis omnibus semper rebus antiquior sanē esse debet: cum & alioqui certō sciam Peripateticos veteres & Academicos eosdem semper fuisse habitos, & in paucis admodum à se inuicem discrepasse: quod & nos in dialogis nostris ostendimus: licet recentiores longe aliter hac de re sensisse videantur. Quamobrem cum Academicorum placita refero, Peripateticorum etiam recensere dogmata mihi iure & merito, videor. Et de naturaliū quidem rerum principijs quantum breuiter colligi potuit, in tātum sit pertractatum. Ad id igitur quod seriatim sequitur, nostra se demittat oratio. Essentiam rerum natura constantiū, quod secundum fuerat propositum caput, vltimum inter entia locum obtinere, nulla inquam inter antiquos philosophos fuit cōtrouersia. Cū enim tria entium sint genera, à quib; vniuersa (vt retro vidimus) philosophia in treis diducitur partes, & aliud quidem simplex separatumq; sit & perpetuum, eodem semper se habens modo, nulliq; subiectum motioni, & nulli obnoxium varietati: aliud vero materię immersum, vndiq; secabile & mortale, nullibi diutius consistens, nusq; se continens, & lubrica semper diffluens varietate: tertium autem mediū quoddā sit genus inter hęc quæ sunt prædicta, immutabili quidem ratione consistēs, ab omniq; profus abstractus & seiugatum motione, essentia autem ipsa non omnino à materia motuq; alienū: infimam profecto illam sedem, & extremum ordinem res naturales sortitas esse nemo est qui ambigat, quæ neque secundum essentias, neque secundum rationes suas à motu & à materia sensibili seiugatur, & abstrahit. Medium autē locū (vt diximus) mathematicum sibi vēdicat negotiū: ex quo sanē mathematicas disciplinas medias esse, & quasi in interstitio quodā naturalis & diuinæ collocatas omnis cōsentit antiquitas. Neq; hoc ab re, mehercule, existimatum putatur. Diuina enim entia, quæ *νοητά* græci, nos intelligibilia dicimus, tā per esse suū, q̄ per suę rationes essentia, cū à motu sese exerūt, tū etiā à sensibili abstra-

10

20

30

40

50

60

hūt materia: naturalia vero, quæ *δοξασὰ ἢ ἀϊδῆ* illi, nos opinabilia vel sensilia appellamus, materiæ immerfa, neq; per esse suum, neque per rationes proprias ab illa vnquā emergere valent. Mathematica vero, quæ *διανοητὰ* græci, è nostris autem quidā imaginabilia vocant, à materia quidem sensili per rationes sese abducunt, cum per esse suum id minime facere queant. Formas enim quasdā & figuras secū habēt annexas, quæ sanè à corporū proprietatibus cōditionibusve haudquaquā secerni seiugariq; possunt. Sunt igitur infima (vt dictum est) entiu omniu naturalia, quæ neq; intellectu comprehendi dicuntur, vt diuina: neq; imaginatione, vt mathematica: sed fantasia, opinione, & sensu. quæ certe tria inter cognoscētes animæ potestates infimum nimirum obtinere videntur locū. per rerū nāq; distinctiones cognoscendi etiam distinguū, variarique modos vero sanè est consentaneum. Quapropter pro corollario istuc recte quispiam adducere posset, scientiam de anima haudquaquā belle ad naturale negotiū pertinere. Non enim sensu opinioneve percipi potest anima, sed in ipso æternorū corruptibiliumq; cōstituta interstitio quasi media quædā natura esse cēsetur, secundū esse quidē cum prioribus faciens entibus, secundū vero operationes & actus inferioribus & terrenis cōmunicans rebus: & essentia quidē intelligibilis, & in æuo permanē: soperere autē sensilis, & annexa tēpori. Quā profecto rem philosophus innuere videtur Aristoteles à principio statim suorum de anima cōmentariorū, vbi eius cognitionē cū subiecti nobilitate, tum demonstrationū certitudine, cæteras naturalium rerum disciplinas lōge excellere autumat, quasi rei illius quæ à materiæ cōtagio nimirum sese exerat, & ad intelligibilia ascendere & euolare festinet. Non ab re igitur diuinus ille Plato mediam illius significare volēs naturam, geometricis illam figuris, & harmonicis constare numeris in Timæo memoriæ prodidit. Mathematicā enim essentiā inter diuinā & naturalē mediam esse, paulo ante declaratum est. Verū hoc quispiā in loco exijs quæ retro dicta sunt, de cognitionis rerū naturalium modo non immerito ambigere posset. Si enim naturalium rerum notio fantasia opinioneq; & sensu deprehenditur, quoniam de illis modo sciētia haberi poterit, quæ cum firma stabilisq; sit, permanentiū profecto & incommutabilium esse debet rerū, & non illarum quæ fluitant, iugiq; hincinde motione iactātur, qualia non immerito sensilia omnia esse censentur. Ad quod (vt arbitror) hoc est occurrendum respondendumq; modo. Animā scilicet in nobis æternas stabilesq; rerum species sibi conformare, & in se habere. quarū certe inuariabilem dicimus esse scientiam. Verum vtrūne anima semper has habeat connatas species, & id ipsum quod specierū generationem & abstractionem appellamus, prolatio quædam est & explicatio vere præexistentium in illa specierum, vt Academicis voluerunt: vel noua quædam est specierum per intellectum cōformatio, animaq; ipsa nihil prius in se habēs, talem sibi architectatur ornatam (vt Peripatetici affirmare videntur) in præsentia explicare non cogito, & in aliud accommodatius, si dabitur, disquirendi tempus hanc integram rem seruo. Profundissimam enim de Ideis quæstionem, & cōmentarijs de anima peculiārem, hæc nimirum sibi exoptulat cōtemplatio. Obiter autem istuc dixisse sufficiat, magnam utiq; subesse difficultatis ambiguitatem, quoniam modo anima si nullam prius perceptā in se habuerit speciē, talem tantamq; sibi extruat parietq; formarum & specierum supellectilem, & tot generet cōtemplationum modos: & quo etiam modo eadem anima quæ à se genita sunt & producta, recte perpendere & diiudicare possit vtrum ne vera sint & constantia, an fictis potius & euanescentibus similia simulacris: quæ rursus regula, & quibus mensuræ modulis veritatem in ipsis dignoscere perpendereq; possit. Verum isthæc (vt dixi) alio fortasse in loco accuratius pertractabuntur: nunc quod instat agamus.

40 Post pertractatam & ostensam rerum naturalium essentiam, secundum scilicet in ordine dicendorum caput, quæ continenter sequuntur duo, tertium scilicet & quartum, iure & merito erant declaranda: quorum quidem tertium de ordine rerum naturalium ad alia entia, quartum autem, quam animæ illa iudicantur parte, quærere retro visum est. Sed quoniam de vtrisque in superiori satis, (vt arbitror) explicatum est capite, ne acta (vt aiunt) agamus, & fastidiose inutiliterque eadem replicate mus, admonendum potius hac in re, quam obtundendum esse lectorem existimauimus: tertioq; dicendum in ordine esse naturalia à primis entibus, infimumq; non immerito obtinere locum: & animæ nimirum illa dignosci & percipi parte, in qua sanè is qui patibilis dicitur intellectus, cōtemplationes nostras circa sensilia entia, non line fantasia sensuumque adminiculo complere perficereque censetur. Quamobrem ijs decursis, ad opus iam & vires siue instrumenta scientiæ naturalis deueniamus: quam sanè rem quinto proposueramus loco. Quod ipsum etiam ex retro dictis cuius patere potest: opinatiuum scilicet esse, & neque intellectiuum, neque imaginatiuum, vt sunt medium & supremum. à sensilibus etenim incipit, & circa illa versatur, quæ (vt nouimus) sensu opinioneve percipi animaduertuntur. Cum enim intellectiuum opus in semetipso stabiliter firmetur, perfectumque, & sibi ipsi vnde quaque sufficiens existat, à semet in semetipsum semper nutans & vergens, opinatiuum certe nutu suo declinans ab alio semper in aliud discurret & transilit, & a posterioribus in priora suapte vinnatum est ferri. Vires autem siue potētias cognoscitiuas duplices sanè habere percipitur, vt duo etiam diximus habere principia. Alteras quidem quæ vnum in multa diducere partiriq; possunt, ex quo per subiecti diuisionem variæ resultare scientiæ videntur partes, diuersæque speculationum merito generantur notiones. Alteras vero quæ in vnum multa colligere & coaceruare valent, vnde omnia postmodum in vnicum quiddam, quod & præcipuum est, resolui percipiuntur subiectum. Et has quidem illius vires *ἀναλυτικῆς*, id est resolutoriæ facultatem: illas vero *ἐξαιρετικῆς*, id est diuisoriæ siue diuisiuæ illius potestatem græci appellauerunt. Neque mirum profecto est duo isthæc necessaria instrumenta in

Sciētia de anima mediā quodammodo inter diuinā & naturā esse. Media anima naturalium Aristoteles.

Plato.

Dubitatio.

Responsio.

Quod ab asa nō cōformatur spēs, nō cōtēnenda diffis cultas.

Tertiū caput.

Quartū cap.

Quintū cap. ¶

4
Resolutiuā &
diuisiua omniū
scientiarū esse
facultates.

Resolutoriam
diuisiua prae-
cellere faculta-
tem.

Definitiones.

Demonstra-
tiones.

Aristoteles.

Plato.

De utilitate
scientiae natu-
ralis.
Caput sextū.

De naturalis
scientiae par-
titione.
Septimum
caput.

omnibus reperiri scientijs. Vbiq; enim resolutiuam diuisiuaq; reperiri certū est. nam cū scientiæ ipsæ secundū subiectas disternentur diuidanturq; res, ipsa etiam rerū principia quasi igniculos quosdā in ipsis relucere scientijs necesse est. Diximus autem de Academicorū sentētia principia duo prima quę post vnum sunt, finitatem esse, & infinitatem. Finitati igitur quæ ex præstantiori melioriq; rerū est ordine, resolutiuū nimirum adscribitur instrumentū: quod sanè res ad singularia descēdentes, & iam iam ad infinitū tendētes, in vnum quiddā via & methodo percōmode colligere & coaceruare videtur. Diuisiuum autē organum ex parte infinitatis & deterioris ordinis nō ab re esse cēsetur, cū vnum in multa seducat & diuidat, & ad singularia vsq; descendat: quibus applicantem, postea stare iussit Plato: & hęc ob causam diuisionē mathematici in infinitū pcedere nō ab re voluerūt. Ex quibus pfecto nō est obscurū dignoscere quēnā istarū sit differentia potestati, & quę dignatio viriū, quātoq; diuisoria resolutio: 10
ria excellentiæ superet interuallo. Illa enim ad singularia vsq; delabitur, corruptibilibusq; sese applicat rebus: hęc vero quasi a cōpedibus soluta & libera, omnia suapte vi perlustrat & circumit, terrenorūq; labē & cōtagia fugiēs, ad intelligibiles vsq; causas sese trāsfert & erigit. Illa præterea quę collecta sunt, dissipat & dispergit: hęc copulat & colligit. Illa descendit: hęc ascendere nititur. Quamobrē in vltimis scientiæ naturalis cōmētarijs hac diuisiua comite & duce de metallicis omnibus, & de mistorū generibus imperfectorū, conueniēti pertractatur loco: cū in primis eiusdem scientiē libris de principijs determinetur & causis, quę cū natura sint prima, tū & maxime entia, illorū respectu iure esse censentur, & intelligibilibus vere entibus appropinquare magis nō imerito perhibentur. Cæterū huius etiā scientię vires sunt & facultates cū definitiones ipsæ, tū demonstrationū rationes. Et definitiones quidem in hac peculiariter disciplina quatuor in se causarum continere debent genera. Demonstrationes autē à posterioribus vt plurimū procedere, effectusq; in causas reducere natæ sunt: & idcirco quāuis veræ certæque esse dicantur, nonnihil tamē opinionis & coniecturæ secū trahere & admistū habere videtur. Subiectæ enim materiæ illas cōuenire & quadrare necesse est. Nō absimile nāq; esse perhibet Aristoteles à re demonstrationes exigere, & mathematicū cōiecturis vti permittere. Vtrūq; enim incōueniens & absurdū merito esse censetur. Et Plato in Timæo, a philosopho quidē opinabiles & veros exigit sententias: Timæū autē, qui de intelligibilibus profitebatur se dicturū rebus, certas immobilesq; nimirū expositulat rationes. Et hæcenus de naturalis scientiæ viribus siue potentijs, siue instrumentis, dictū sufficit: quāobrem ad illius iam enarrandā deueniamus vtilitatē. quod sanè penultimum dicendorum fuerat caput: quo certe in loco nescio quomodo rei ipsius manifestissima claritas officit magis, & plus mihi negotij faceffere videtur, q̄ si in re paulo ambiguore & magis ancipiti nostraverfaretur oratio. Quę enim ars vel tā eminēs est & præclara, siue humilis adeo & abiecta, quæ huius nō indigeat opera, & ei⁹ adminiculo non fulciatur? Quę rerū tam obscura scientia, quæ non huius cōmercio splendescat & illustratur? Quæ vitæ humanę ratio & facultas, quæ hac adiuncta & socia ad inuestigandā pernoscendāq; veritatis semitam mirifice nō adiuuetur? Et contrā quænam vitæ pars & conditio quæ hac nō adhibita quasi amēs & oculis capta non offendet & corruat? Hac duce ars medica corporeis perspectis qualitatibus, cōplexionibusq; cognitis, cū ingruentes arcet propulsatq; morbos, tū factos & grassantes salutaribus frangit medelis, integramq; sanitatis habitudinem cū esculentis & poculentis, tum aërum locorūq; grata temperie & facillè custodire, & plene reducere potest. Hac ipsa ad mathematicas disciplinas, primāq; post illas philosophiam recto itur tramite. Vbi enim desinit hęc, incipiūt illæ, viæq; & methodi vicem hęc illis planè præstare videtur. Sed quid ego de agricultura hoc in loco, nauigandiq; peritia pluribus contendere studeā, quibus sanè in artibus maris terrarūq; cognitio, ventorūq; præterea & tēpestati, quātum valeat, vel ceco (vt aiunt) est manifestum. quam rē illæ cū à naturali mutuētur scientia, haudquāq; recte sine illa tractari aut exerceri poterūt. Et ad summā, omnes mechanicæ artes hac duce & comite cū opera cōmode perficere sua, tū fines pertingere proprios apte & rite videtur. Ea autē philosophiæ pars quæ ad ciuile præcipue spectat vsū, necnō illa quæ ad morū pertinet institutionē, ab hac sanè ipsa ordinis mediocritatisq; amorem perdiscere valent: & cōmodas etiā rerū gerendarum opportunitates, efficaciq; tempora possunt eligere: naturisq; & moribus singulorū perspectis probos quidem & modestos secernere, præmijsq; & laudibus illos exornare valent: infrenes autē & improbos aut amandare & expellere, aut legibus poenise coërcere & punire queunt. Cæterum ne ego in re tam clara & perspicua plus nimio (vt aiunt) olei operæq; consumam, ad id quod postremo adductum fuit, naturalis scilicet scientiæ partitionem, librorūq; Aristotelicorum ordinem, me conuertam. Quod ex hac (mehercule) necessaria rerum diuisione sufficienter clareq; colligi potest. Physicum negotiū aut de naturalibus tractat principijs vt naturalia sunt: aut de ijs rebus quæ ex ipsis constare dicuntur principijs. Primū illud de principijs, octo sanè de physica auditione libri abūde explicant & docent: quorum quinque priores (vt sunt) de principijs, tres vero posteriores de motu antiqui inscripserūt. Illa vero quæ ex principijs constare dicuntur, aut simplicia sunt corpora, aut cōposita sanè, & ex ipsis constantia simplicibus. Porro de simplicibus corporibus quatuor de cęlo pertractant libri: ex quibus priores quidē duo de simplici incorruptibiliq; corpore, quod quintā Peripatetici vocāt essentiam, verba faciunt: posteriores vero duo de corporibus docent simplicibus generationi iam & corruptioni subiectis, qualia quatuor esse dicuntur elementa. De cōpositis autē corporibus, vt generabilia sunt & corruptibilia, duo de generatione & corruptione inscripti pertractāt libri. Cæterū cū cōposita huiusmodi sub Lunæ consistunt orbe, in ea sanè quam agentium & patientium quidam appellauerūt spherā,

10

20

30

40

50

60

aut supra nos sunt cōstituta, de quibus quatuor certe de sublimibus docent libri quos Meteorologicos vocant, aut talia cōposita in loco inferiori, & vbi degūt homines, sunt collocata. Quæ rursus aut animata sunt, aut anima carentia. Et de anima quidē carentibus, in libris de metallorū lapidumq; generibus pertractari merito debuit: de quibus cū ab Aristotele (quod sciā) nihil fuerit literis traditū, ab alijs certe philosophis cū antiquis, tū recentioribus isthæc nobis notitiā semita est indagāda. Animatorum autē cū alia quidē animalia sint & vocentur, alia vero stirpes & plātē, terraq; nascētia omnia (vt mediū illud in præsentia sileatur gen⁹, quod zoophyton græci appellāt) de illis quidē cū plene, vt ab antiquis est traditū, philosophus scripserit Aristoteles: iniuria (vt videtur) tēporis, illi sanē intercidere cōmētarij: verū legitimi eius discipuli, & scholæ successoris Theophrasti, illorū vice præclara sanē de stirpibus habemus volumina: vt nihil de illa re à nobis amplius sit desiderandū. De animalium autē genere vniuerso, & de ijs etiam quæ zoophyta appellauimus, cū quinquaginta (vt voluere nonnulli) Aristoteles cōscripserit libros, de illorum numero triceni vel paulo plures ad nos peruenisse vidētur. In quorū quidē nouē recēsentis more philosophus vniuersam de animalibus planē cōtexit historiā: in reliquis vero peculiari doctrinæ modo diuersorū circa animalia operū proprietatumve causas perscrutatur & docet. Quo certe in numero illi nimirū cēsent cōmētarij, quos Parua Naturalia nostrates inscribere philosophi: quorū ego in præsentia inuertedorū explicadorūq; manus cū sim aggressus, isthæc breuiter cū de vniuerso philosophi ambitu, tū de illius præcipue parte quæ rerū naturas rimatur, & idcirco naturalis dicitur, meo iure præfari & prælibare volui. Cæterū quoniā in illorū ordine cōmentariorū primus de sensu & sensibili inscriptus sese offert libellus: prius q̄ ad illius exponendā seriem, & inuertēda interpretandaq; descendam verba, duo primū de antiquorū sentētia, ex illorum deprompta thesauris, mihi præmittenda esse decreui. Quorū quidē alterū partialia quædā sunt proloquia huc peculiariter spectātia: in altero vero non inutilis (vt arbitror) neq; iniucundus adducetur sermo de sensus ipsius principijs: cuius titulum libellus iste cernitur præ se ferre. De sensationum quinetiā modo, & de ipsis præterea sensuum instrumentis, quæ sensiteria vocamus, quæ sanē varia lectione conquisita & à nobis collecta, hoc auctoritatur in loco. In quibus cū variæ ijs de rebus veterum explicabūtur sententiæ, tū Academicorū Peripateticorūq; vel præcipue verus ostendetur cōsensus, qui hac certe in re, vt in alijs etiā pleriq; cū à se inuicē dissentire videantur, non modo non dissident, sed eadē sub diuersis tamē verbis sentire & intelligere censentur. Quod certe nos cū docēdo aliās, tum etiā scribendo pluribus in locis ostendimus, sed in dialogo præcipue illo quē de rerū vocabulis inscripsimus: item in altero in quo de animorū immortalitate Platonicas adduximus rationes. Præfationes igitur siue proloquia quæ de more ab exponētibus in omnibus præmitti solent librorū initijs, nostro huic applicata libello, sunt huiusmodi. Intētio auctoris: Vtilitas operis: Lēctionis ordo: Inscriptionis causa: Si legitimū auctoris id est opus: Ad quam philosophiæ partē ordinē habeat. Nāq; de auctoris nomine, deq; illius vita, quod certe pleriq; præfationis adiungunt caput, clarior certe res est, q̄ vt longos sibi sermones expostulet: Aristotelis scilicet huius libri fuisse parētē, ex Stagiris Macedonia opido, patre Nicomacho medico, matre Phestia progenitū: qui Platonē Athenis viginti integros audiuit annos: illiusq; post mortē in Macedonia reuersus, Alexandrū Philippi, qui postea cognominatus est Magnus, tūc puerū literas docuit: quicq; postmodū Athenas reuocatus cum Xenocrate in Academia docentē offendisset, in Lyciū ipse (quod porticus nomen erat) trāsiit, ibiq; docere instituit: posteaq; ab Alexandro iam adulto euocatus, illū ad Persarū vsq; regionem prosequutus est. Quo mox vita functo in Græciā reuersus, apud Chalcidē Eubœæ urbē tertio & sexagesimo ætatis anno diē clausit extremū. Hæc igitur cursim & præcisè de illo tacta sint potius, q̄ plene enarrata: ne, id quod pleriq; faciūt, hoc in loco neglexisse videamur. Auctoris autē intētio hoc in opere quæ sanē cognita ad alacritatē præcipue, discētūq; studiū nōnihil certe facit, huiusmodi esse videt, ex plere scilicet & cōsummāre de sensibus & sensilib⁹ inchoatā in libris de anima institutionē. Cū enim in illis philosoph⁹ de omni cōmuniter pertractasset anima, seorsumq; etiā de singulis illius potestatibus & viribus, quas vocāt potentias, inter quas sanē sensitiua cōnumeratur facultas: de hac ipsa, & de vno quoq; sensu subtilissime in illis conscripsit libris. Cū autē sine sensiterij opera, id est sine sensuum instrumentis, in sentiendi actū exire nequeat anima: (ad sensitiuas nāq; operationes illā corpore indigere palam est) de sensiterijs etiā ipsis philosopho pertractare necesse erat: quod in hoc nimirū facit libello: in quo certe de sensilibus etiā proprijs singulorū sensuum nos planē docet, & quidnā quippiā sui existēs natura sensibile est. Aliud autem est ipsius sensibilis esse, & aliud sensibile esse. De sensilibus enim vt sensilia sunt, in libris de anima abūde nos ipse docuit: in hoc autē nos instruit libro de sensilib⁹ secūdū illorū proprias peculiareq; naturas. Ad summā igit ipsius hoc in libello est intētio, perfectā cōsummatāq; nobis tradere disciplinā de ijs quæ ad sensus pertinet, & in libris de anima prælibata pot⁹ q̄ explicata, exactiorem certe requirebāt doctrinæ modū, quē ad hūc (vt videtur) libellū reseruauit: de singulorū in quā sensiterijs sensuum, & de sensilibus vt talia existere animaduertuntur. Ex quibus sanē cuius palam esse potest quæ nā & quanta libelli huius sit vtilitas, quod secūdū dicēdorū fuerat caput. Per hūc enim libellum sciētia de anima, quæ cū nobilissima sine cōtrouersia existit, tū ab omnibus præcipue expetenda iure censetur, finem capit idoneum. nā ꝑ illa quæ in libris de anima fuere prætermissa, tanq̄ huic reseruata loco, hoc in libello exacte cōplentur, & diligētē apteq; explicātur. A libris, præterea de anima ad multum ges de animalibus commentarios descendētib; in quibus vniuersa ferè Physiologiæ explicatur ratio, iam iam partialibus se applicans rebus, & medicæ artis prima tradens rudimenta, hic profecto lib

a. iij.

Proloquia f lls
bellū de sensu
& sensibili.Aristotelis vita
cursim enar
rata.Auctoris intē
tio.

Vtilitas libri.

ber expeditum præstat ingressum: & hac recte compendiariæque itur via, sine qua omnia certe inuia & salebrofa posterioribus in commentarijs offendere continget. Ordo autem lectionis, quod sanè tertio propositum fuit loco, vel ex ipsius prooemio facilè dignosci potest. Hæc enim lectio tres illos de anima aureos libellos statim consequi videtur. Quod si illi sextam inter naturalium libros, vt quidam voluere Peripatetici, obtinent locum: hic nimirum libellus septimum sibi iure & merito vindicare poterit. Cum enim de anima ipse in superioribus pertractauerit libris, cõmuni inquam doctrinæ modo, & veluti in quadam illius abstractione: in ijs quæ hic aguntur, secundum concretionem quãdam, & illius ad corpus complicationem nos sanè docet, necnon secundum operationes actusque illius cõmuniter resultantes. In libris autem de animalibus, qui hunc continenter sequitur libellum, de animæ investigatione operibus philosophus secundum eius applicationem ad singulas iam animalium stirpiumque species. Doctrinæ igitur ordine ijs merito præcedere videntur libri, qui animæ contemplantur essentiam, à qua nimirum actiones fluunt & opera. Hos autem iure è vestigio subsequi cõsentur illi qui cõmunes generalesque operationes cum animæ, tum corpori assignatas pertractare habent: quales Paruorum Naturalium omnes sanè sunt cõmentarij. Postremum vero obtinent locum ijs libri qui specialius, peculiarique magis modo hæc animalium opera ad genera speciesque descendentes perscrutari & ostendere sunt aggressi: cuiusmodi reliqui de animalibus cõmentarij merito esse censentur. Inscrubitur autem de Senu & Sensibili hic libellus, vel quoniã (vt hoc in loco inquit Aphrodisæus) sermo de sensiterijs, de quibus hic agitur, multum ad doctrinam confert quæ de ipsis traditur sensibus, de quibus principalis cõsiderat philosophus: vel quoniã sub sensus vocabulo sensiteriũ etiã conueniat intelligi. Cõsueuere namque veteres (vt inquit ille) sensus nomine duo illa ostendere & significare. Quod autem vere Aristoteli hic adscribitur liber, illiusque legitimũ hoc sit opusculũ, vel elocutionis stylus, philosopho sanè familiaris, cuius indicio esse potest, breuis & plenus, semperque sibi instans, & singulis ferè verbis totidem colligens sententias. Sed antiquorum etiam in hoc mirificus sanè est consensus omnium, qui sanè huiusmodi rem à superioribus veluti per manus traditam accipiẽtes, alijsque inuicem ipsi tradẽtes, isthuc indubitata esse fidei voluerunt. Vltimũ autem quod præmissum est caput, ad quam scilicet philosophiæ partem hæc ordinetur liber, clarius profecto est, quã vt exponi monstrarique desideret. Certissimũ enim est libellũ hũc ad naturalis philosophiæ negotiũ pertinere, cũ in ipso naturales animæ corporisque contẽplentur operationes, & de sensiterijs sensilibusque ab vnoquoque sensui obiectis, per proprias peculiareque cuiuscumque naturas exquisitissime perscrutetur. Ex quo omnibus etiã clarere debet librũ hũc naturalis esse particulã philosophiæ. Et de proloquijs quidẽ huic cõmentariolo pertinẽtibus, vt cursim cõmemorata, isthæc in præsentia satis sufficere poterũt. Reliquũ est vt ad id quod secũdo proposueram loco, nostra se cõuertat oratio, de sensu scilicet principijs, & de sensationũ modo, sensiterijsque etiã ipsis (quod polliciti fuimus) pertractare. Quod sanè in loco candidos ego lectores planè admonitos velim, si paulo obscurior noster hic dicendi docendique modus videbitur, & in plerisque (vt accidit) fortasse offensauerint, ne aut sibi ipsis omnino diffidant, aut isthæc etiã fastidiose aspñari velint. Nã Pythagoreorũ Platoniorumque præclara me equidẽ recẽsenda sunt dogmata, quæ certe cũ librorũ iactura, tũ præceptorũ paucitate, ne inopia dicã, penè interiere: & res in mediũ adducẽdæ quæ quoniã à philosophandi more quo nostra nũc vitur ætas, lōge sunt alienæ, eo sanè obscuriores, quo desuetæ magis nimirũ esse videtur. Sed ex ipsæ tamẽ iugi studio, & perugili retractatæ cura, fieri aliquãdo poterũt illustriores facilioreque. Nihil enim adeo est operosum & obscurum, quod non diligentia studioque quandoque aperiatur & pateat, nitorisque desideratã accipiat gratiã. Bona igitur cũ spe totã hanc rẽ aggrediamur. Verũ vt cõsuetã philosophandi progrediamur via, sensus prius definitionẽ variẽ à diuersis traditã viris explicemus, vt illius perspecta natura facilior nobis ad reliqua postea sit progressio. Qua certe in re (vt isthuc etiam à nobis obiter sit præmissum) omnes nimirũ cõcorditer cõsensisse videtur, sensum non rei cuiuspiã solitariã, sed animæ corporisque cõmunẽ quãdã operationẽ pculdubio existere. Leucippus igitur & Democritus (vt ab antiquioribus initiũ capiamus) ceterique postmodũ sectæ illius assertores, qui non tantũ sensationes, sed cogitationes etiã & intellectiones ex idolorũ occurso offensioneq; à rebus extrinsecus emanantiũ, & in nos incurrentiũ fieri voluerũt, sensum sanè esse dixerũt cõpulsũ siue percussionẽ occurrentiũ imaginum quæ à sensilibus obiectis in sensiteria primũ nostra, moxque ab illis in animæ sensitiuã vim inferũtur. Nihil enim illã posse percipere sine horũ incurso, pulsationeq; idolorũ & imaginũ, affirmabãt. Ad quas etiã imagines illi & Deorũ notiones, & diuinãdi peritiã, necnõ somniorũ cõiecturas, & omnẽ denique cognitionis nostræ facultatem reuocantes, illorum externa aduẽtitiãque impulsione nimirum omnia in nobis fieri constanter assuerauerunt. Quos sequutus Epicurus Atheniẽsis, & ab illorum (vt ait Cicero) fontibus hortulos irrigans suos, eiusdẽ perhibetur fuisse sententiæ. Verum isthæc ab vniuersa postmodum antiquitate explosa fuerunt dogmata, pluribusque in locis philosophus hanc non immerito taxat opinionem. Empedocles autem Agrigentinus, & Heraclides ponticus, nonnunquam cum prioribus illis de sensus quidẽ natura conuenisse videntur: aliàs vero proprio quodam peculiarique modo sensum esse proportionem quãdam pororum, id est meatuum corporis ad sensiliũ species obiectorum, autumant: cuius certe gratia diuersi in animalibus sensationum resultare videntur modi. proportionẽ namque illa aliter & aliter variata & cõmutata, alias nimirũ imagines ad alios quadrare dicunt sensus. Peripatetici autẽ veteres, quos & Academicos esse recte voluit antiquitas, rebus sanè cõuenientes, dissidentes vocabulis, Stoicorum præterea vniuersa natio, cæterique omnes qui rectius sunt philosophati,

Lectionis ordo.

Inscriptionis causa.

Quod legitimum philosophi sit opus.

Ad quã philosophiæ spectet partem.

De sensu prius, & de sensus definitione.

Leucippus. Democritus.

Epicurus Atheniẽsis.

Empedocles. Heraclides.

Peripatetici. Academici. Stoici.

10

20

30

40

50

60

sensuum communionem quãdã. In animã cum corpore circa externas res esse dixerũt. Animam enim
 ipsam ad opus eiusmodi vires suggerere, corpus verò instrumenta præstare. Vtrunque autem per
 imaginationes & fantasias res externas cõprehendere. Cum enim ipsum sentire, corpora quãdam sit
 percipere, & sensus præsentia animal ipsum constituere & efficere cõseatur, merito profecto id animã
 dum degit cũ corpore, attribui assignariq; debet opus. nanq; sine corpore animam in mundo sanẽ in-
 telligibili viuere, & non in sensili isto voluerunt. Plotinus autem inter Platonicos vir magni nominis,
 in quinto enneadis quartã commentario, qui de dubijs inscribitur animã, sensum esse dicit concordiam
 siue compassionem quandam (quã grãci *συμπάθεια* vocant) vitã cõmunis vndique sparsã, ad
 partes suas. Nanque illius beneficio cuncta ligante & annectente, non difficulter sanẽ a rebus distantis
 10 bus & mouentur sensus, & conforme corpus a conformi similique patitur corpore: vt in lyra ex-
 emplo facile est animaduertere, in qua certe alia commota pullatãque chorda, nullo sanẽ contactu
 alia statim eadem harmoniã temperata ratione, mouetur & resilit. Vult igitur Plotinus tantam esse
 compatiendi conformitatem inter visum (verbi causa) & ipsum visile, vt nulla alia re indigẽtia, dum-
 modo nequid intercedat & impediat, ipsa præsentia satis a se inuicem moueantur & agant. Et hæc cer-
 te sunt quã de sensus definitione & natura ab antiquis tradita, in medium afferre & enarrare in præ-
 sentia habui. Vltimo restat loco vt de principijs ipsius sensus, & de sensationum modo, sensiterijsque
 20 ipsis breuiter aliquid dicamus: qua certe de re, vt ferẽ de omnibus paulo grauioribus, varia varij dixif-
 se & sensisse videntur. Leucippus enim & Democritus & Empedocles & quicunq; tã ad intellectu-
 nes quã ad sensum imaginibus vti voluerunt: sensuum principia, idola illa & simulacra esse dixerunt
 quã a sensilibus effluentia rebus, formamque & colores obiectorum conseruantia, in sensuũ incurrerẽt
 instrumenta: quã sanẽ cum idẽ postea animẽ indicarẽt, sensum in nobis proculdubio sensationesve fie-
 ri esset necesse. Plotinus autem (vt retro dictum est) cum sensationes in nobis effici dixerit per vitã
 communis compassionem quandam, quã sanẽ ab vnica mundi anima procedere dicitur, ad portiones
 partesque suas, illam nimirum concordiam & conseruationem, sensuum originem & initium posuisse
 cõfetur. Cum enim sentire (vt inquit) corpora sit percipere, & sensus, animã in corpore degentis esse
 confirmetur operatio: vis profecto ipsius animã & actus aliquando ad corpora se porrigit & extẽdit,
 & per vegetalem sui potestatem manifestum conformat corpus, tenue quidem illud & spiritale, quod
 ad externa quandoque se porrigit: ad quod cum externorum postea motiones perueniant, ad ipsam sa-
 nẽ animam peruenisse videntur. Et in quarto etiã eiusdem enneadis libro idẽ ait philosophus animã
 30 cum corpori coniuncta est, spiritali quadam vti natura, ceu quodam medio instrumento inter eam &
 externas res proportionem habente: ad quam naturam cum qualitates siue passiones extrinsecus ac-
 cesserint, in spiritalem puramque & animẽ cognatam nimirum cõuertit & euadere speciem, a qua ex-
 citam animam latentes postmodũ in sese sensiliũ suscitare species: & hoc certe id esse quod vulgo sen-
 tire dicunt. Animalem igitur illum spiritum hoc in loco de Plotini sententiã inter sensationũ esse prin-
 cipia sanẽ est confitendum: & quod species præterea a sensilibus emanãtes obiectis, in spiritum illum
 agere habeant, qui sanẽ inter animam & illas medius esse censetur. Quam certe spiritus affectionem
 cum præsens percipiat anima, id ipsum sentire dicitur. Illud autem percipere, de Plotini sententiã, nõ
 est pati, sed potius agere, id est alio & alio modo tum patientem spiritum vegetare & fouere, & inna-
 tas (vt inquit Iamblichus) sensilium formas edere & propalare. Verum isthęc omnia melius (vt arbi-
 40 tror) in Academicorum Peripateticorumque placitis paulopost declarari ostendiq; continget: quam-
 obrem in præsentia hæc missa faciamus, & ad vltiora procedamus. Post Plotinum Proclus Lycius,
 qui successor cognominatur, ab illo haudquaquam dissentiens, sed altius quodãmodo caput exerens,
 hanc de sensuum origine, progressuque, & modo, necnon de sensiterijs ipsis, Platonis fuisse asserit sen-
 tentiam: quam certe vt clarius percipere dignoscereq; possimus, priusquam ad illam explicandam ac-
 cedamus, altius quãdam non ab re duximus esse repetenda, quã sunt huiusmodi: Animarum gradus
 siue ordines Platonicus quatuor esse voluerunt: & primam quidem inter alias ordinis retinere seriem
 mundi animam asseruerunt: postquam spherarũ animas tam cælestium, quã earum que sublimia
 sunt, singulos scilicet elementorum orbis regentes, secũdum obtinere locum voluerunt. Tertij autem
 esse ordinis post illas, astrorum animas affirmauerunt: eãque insuper diuinorum genera animorũ, quã
 50 in totalitatibus (vt dicunt ipsi) continentur astrorũ, statosq; illorũ circuitus perpetuo sequi dicuntur.
 Quartum vero & postremum locum singularibus nimirum adscribere animis: circa quos in præsen-
 tia de sensuum negotio omisso alijs generibus verba sumus facturi. Appellauerunt autem ijdem viri
 (vt hoc etiã obiter dicatur) supremum illum gradum, id est mundi animam, vniuersalem: infimum
 vero, id est partiales animas, singularem: medios vero duos animarum gradus, vt ab vniuersali solum-
 modo, ad solum singularem, per media quãdam rationalis esset descensus, mixtos quodãmodo, &
 vtrorũque naturam sapientes esse voluerunt. Et spherarum quidem animas cum mũdanã animã to-
 talitate sua assimilari magis & appropinquare videantur, vniuersales partiales esse dixerũt: Astrorum
 vero animas, Dæmonumque cæterorum, & Heroum, illis cognatas & annexas, cum ad singulares ver-
 60 gant animas magis, partiales vniuersales denominauerunt. Has igitur singulares animorũ naturas (vt
 vnde digressi fuimus, reuertamur) quas a mundi anima quartum obtinere locum diximus, statis qui-
 busdam temporum curriculis sursum manere, & rursum periodis annorũ decretis, corporum (vt aiũt)
 desiderio, siue fati necessitate, ad inferna delabi, & ad generationem descẽdere voluerunt. Quam pro-
 a. iij.

Plotinus-

De sensatios
num modo &
de sensiterijs.

Plotinus-

Proclus Lyci
us.

Quatuor an-
marũ gradus.

fecto sententiam Academicus sine controuersia Maro ijs carminibus luterulenter sanè & elegantissime expressisse videtur in sexto Aeneidis suæ libro

Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumq; reliquit
Aetherium sensum, atq; aurai simplicis ignem.
Has omneis, vbi mille rotam voluere per annos
Letheum ad fluuium, Deus euocat agmine magno,
Scilicet immemores, supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

Cur autè hoc singularibus accidat animis, & vtrū fatali quadā necessitatis lege, quā adrastrā appellat: an libero mētis motu, cōtate appetitione, vt peculiari quodā modo soli moderentur & regant, quod sibi munus ante descēsum cōmune cū alijs certe erat animis, & quo præterea modo, aut quando id illis cōtingere dicatur, quæ sanè omnia plene illi subtilissimeq; explicat viri: maius pfecto est negotiū, q̄ vt proloquijs quibus nunc insistimus, iure cōmitti debeat. Quā ob rē ijs ommissis quæstionibus, de partialibus psequamur animis ea quæ viri illi ad propositū maxime spectātia negotiū memoriæ prodidere. Aiūt enim eos dū sursum degūt, intellectu quidē esse plenissimos, & solū circa intelligibilia entia assiduā nauare operā, nihil mortali & caduca indigētes vita, sed puris, & à materia seiugatis, ætherijsq; (vt inquit Maro) sensus vtētes organis: Astrorūq; animos periodis similibus consecrantes, cū illis sanè vniuersum regere & tēperare mūdū. Cum autē qualicūq; de causa ad inferna deuoluūtur, & ad generationis locū descēdere studēt: corpora tāgētes materiæ foeditati obnoxia, quæ sanè fluxus refluxusue naturā, reciprocātū more sortita sunt, mortalē certe illos habere necessario secū annexam vitā asserūt, quæ à secundis dijs merito illis tradi applicariq; cēsetur. In qua sanè vita sensum qui eousq; vnicus in illis fuerat & cōmunis, ab omniq; passionis natura semotus, per varia illico sensiteria distrahi, & ab externis nimirū affici & pati sensilibus autumāt. Quo autē hoc fiat modo, cuiusve gratia id illis accidere dicatur, hinc clari⁹ percipi dignosciqu; potest. Animā Platonici vt mūdā esse dicat, id est vt vnici si pars sit, & mūdi (vt aiunt) ciuis, sensilis inquā huiusce in quo animalia degunt omnia, necessario sibi annexū semper quoddā habere corpus nō ab re voluerūt. Nāq; omni prorsus carēs corpore anima, & illius penitus cōtubernio vacās, in mūdo (vt dictū est) intelligibili viuere cēsetur. Quamobrē philosophus Aristoteles hāc indissolubilē (vt arbitror) illorū cognationem volens innuere, in commentarijs de anima recte dixisse inquit illos qui animā neq; esse corpus, neq; sine corpore esse affirmarūt. Habet igitur (vt dictat ratio) sibi semper annexā corporis cuiusdā naturam anima, quod sanè illius vehiculū Aristoteli appellare cōsueuerūt, à quo mūdi sanè (vt diximus) ciuis, & in mundana collocari vniuersitate existimatur anima. Mūdā enim omne ordinē habere quendā, & aliquā vniuersi ipsius merito explere debet partē. Est autē vehiculū hoc (vt perspicacissimus sentire videtur Iamblichus) ætherium quoddā corpus æternū & immortale, animæ semper annexum, in quod ab ipsa primū anima rationalem emanare vitam existimant. Diuinū enim ætheris corpus suapte natura fecundissimum est (vt inquit ille) ad animarū comparanda conformandaq; vehicula: & neq; in diuinis vsquam absumitur corporibus, neq; confundi dissipariq; potest, sed spiritales illis affatim præparat suggeritq; vitas. In spiritali igitur huius vehiculi vita, quæ ab ipsa (vt diximus) anima tāquam lumen à splendido luminosq; procedit corpore, principiū & originem sensus & illius instrumentorū esse voluerunt. Et is nimirum ætheri⁹ sensus est, & aurai simplicis ignis, de quibus loquutus est Maro. Animal enim diuinū cū ætherio illo vehiculo quod simplicē appellat ignem, tunc esse censetur anima, cum mundi incola illius existat causa, id est vniuersi pars, sensumq; habeat à quo animalis planè insigniri natura cēsetur. Est autē corpus illud æternū & immortale, vtpote quod ipsi animæ à mundi opifice causa sit attributū. Nihil enim morti est obnoxium, quod mundi concesserit opifex: cum is secundos appellatos & à se progenitos deos mortaliū caducarūq; rerū fabros esse iusserit. Cum hoc igitur (vt dictū est) ætherio vehiculo animam in superiori sanè mūdo intelligibilibus solū vacare rebus Platonici voluerunt, astrorūq; circuitus certis cōsecrari periodis, & vniuersi demum gubernationem curamq; cum eisdem diuinis moderari & habere animis. Cæterum cum illam deorsum ferri, & ad generationem (vt diximus) delabi & fuere sit necesse, aliud etiam sibi aptare vehiculum, quod ex simplicibus constans elementis secundi efficiunt dijs, summa est necessitas. Quo enim modo à spiritali & prorsus immateriali diuinoq; corpore in hoc crassum & corruptibile descendere iure posset anima, nisi aliquo intercedente medio quod vtrorūq; nimirum naturam sapiens, vtraq; illa rite coniungeret & copularet? Aut quomodo à vita illa quæ vniuersum regit temperatq; mundum, ad vitam partialis huius corpusculi gubernatricem sine medijs cuiusdam interuentu verisimilis est transitus & accessus? Vniuersam etenim mundi machinam Platonici medijs proportionibusve quibusdam consentire sibi & correspondere non immerito voluerunt, solidamq; esse per gradus, & nusquam hiulcam & interpolatam asseuerauerunt. Vt igitur id prius vehiculū ex ætherio corpore, vt mundi ciuis esset, anima ab omnium sanè accepit opifice, æternū quidem illud & incorruptibile (vt diximus) totum lympidum, totum perspicuum & illustre: ita ad generationem itura, & iam iam ad inferna ruens, alterum capit vehiculum, quod illi ex elementorum (vt dicunt) sphaeris secundi applicant dijs, sed neq; æternū, vt prius illud, neq; adeo illustre & perspicuum, neq; illi sempiterno annexum, verum mortale, & separabile: in quo irrationalis nimirū collocatur vi-

Mundanā animam semper annexum habere corpus.

Aristoteles.

Iamblichus.

Primū animæ vehiculū.

Secundū animæ vehiculū.

ta, mortalis & ipsa, cum partibus quodammodo sit, & extensa. Quam vehiculi naturam aliquando deponere & exuere ipsa censetur anima, tardius, aut citius, periodis quibusdam, vt à philosophia, disciplinis ve, alijsq; pleriq; mysticis expiationum lustrationumq; modis fuerit expurgata. Et hoc sanè secundum dicitur animal, in cuius irrationali partibiliq; vita sensus quidem communis est, & vnus, sed non exacta adeo illa est vnitas, vt in priori dictum est animali, verum extensa quodammodo, & partibilis, vehiculiq; illius nonnihil referens. Cæterum secundum hoc vehiculum quod non esse animæ perpetuum, sed diuturnum retro diximus, post singularis animalis interitum cum irrationali eius vita aliquandiu restare Platonicis voluerunt: cum illoq; animam inferorum celebrata pati supplicia, & veterum poenas expendere malorum dixerunt: vitarumq; varias etiam species cum illo eligere & transmittere affirmarunt. Verum cum eiusmodi postea vehiculo anima in crassum hunc materialemq; corporis decidens carcerem, tertium quoddam vehiculi terrei genus à secundis itidem dijs accipere dicitur, quod sanè sui opacitate & duritie ostreaceum Platonicis appellare consueuerunt, cum primum illud æthereum siue ætherium, secundum vero spiritale siue elementare vocitare sint soliti. In hoc etiam, vt in prioribus duobus, ab ipsa anima vitæ quædam resultare dicitur species, quæ & ipsa irrationalis sanè esse censetur, & omnino inseparabilis: cū illa quam in secundo posuimus vehiculo, aliquo modo separari censetur. In huiusmodi autē vita sensus cū partibiles sunt, tum etiā plures, & per varia diuisi sensiteria. Et istud nimirum tertium est animal, mortale sanè & corruptibile, & terrenū, ad curas laboreq; natū. cuius certe vitam cum vehiculo statim interire Platonicis voluerūt. Verū de ijs ipsis plura certe & accuratiora in dialogo nostro quem de tribus animæ vehiculis inscripsimus, cū memoriæ sint prodita, isthæc breuiter in præsentia enarrata sufficiant. Vt igitur quæ ad propositum faciunt nostrū, breuiter colligamus: sicut tria illa quodammodo esse censentur animalia, ita tres verisimiliter esse sensus naturas existimandum est. Animal enim (vt dictū est) omne à sensu constitui, & insigniri per sensum iure censetur: euidensq; profecto naturæ illius sensus est indicium. Et primus quidem sensus in primo collocatur animali, in illius scilicet vita, impatientis, communis, & vnicus, vbi etiam iudiciū esse perhibetur. Secundus autem sensus in secundo reponi constituitur dicitur animali, cōmunis quidem & ipse, verum partibilis. ibi enim ab obiectis excita conformatur species. Tertium vero sensum in tertio collocari certū est animali, iam non vnū, vt illi, sed multiplicē, & partibilē, cum per variorum motiones affectionesq; sensiteriorū proculdubio fiat, & in actum exeat. Quo etiam in loco obiter admonitū lectorem velim, quod vt tria censentur esse vehicula, ita tres esse vitæ species ab anima illis infusas, merito existimari potest. Et prima quidē vniuersalis est vitæ species, quando scilicet separata anima vniuersum cum reliquis deorū ordinibus temperare regereq; perhibetur mundū. Vltima autem partialis, siue potius singularis vitæ est species, quādo in ostreacū sese immerferit corpus anima, & vnus cuiusdā facta fuerit gubernatrix, quæ prius fuerat vniuersa. Media autē vitæ species vniuersaliter singularis siue partialis merito esse censetur: cū scilicet cum medio sui vehiculo degit anima, & veluti generationis cuius existēs, varias deinceps vitarū sortitur differētias. Si enim post eius ab hoc terreo & materiali corpore absolutionē anima ad mediū illum mox redire censetur statum, summa est necessitas, prius quā in hoc mortale sese immerferit corpus, in statu illo medio aliquādo fuisse. à vita namq; quæ vniuersum temperat regitq; mundū, ad vitam singularis corpusculi moderatricē descensum non nisi per mediū (vt diximus) fieri existimandū est, per vitā scilicet, quæ indifferēs certe est ad multas variasq; vitarū species. Prius enim quā quiddā existat animal, esse animal est necesse. Nā cōmuniōra, & vniuersalia magis, ea sanè quæ minus cōmuniā sunt, amplexantur & continēt. Vt enim ab incorporeo descēsus fit in corpus, ætherium scilicet illud cum quo semper degit anima, & nusquā illud exuere cōsetur: ita ab hoc ad generationem decidens, generabile accipit corpus, id est secundum eius vehiculum, quod (vt diximus) non æternū, sed diuturnū esse perhibetur. ab hoc autem descendens etiā, & ad inferna magis se præcipitans, ad terreū illud vehiculi peruenit genus, id est ostreaceum hoc corpus quod regere percipitur, cuius partibilis (vt diximus) est vita, & simul cum corpore deficere interireq; perhibetur. Et hæc de sensus principijs, sensationū ve modo, & de ipsis etiā sensiterijs Proclus superioresq; Academicis memoriæ prodidit. Quam certe sententiā antiquissimā fuisse, & quasi mundo ipsi cōæuam non iniuria creditū est. nāq; eā ab Aegyptiorū sapiētibus exceptā Pythagoras primū, mox Plato in Italiam Græciamq; attulisse dicuntur. Peripatetici autem veteres, quos sententijs cum Academicis conuenire, verbis dissentire sæpenumero dictum est, de sensibus sensationumq; modo isthæc literis mandauerunt, sensus scilicet esse corporeos, sensationes autē in nobis ab externis fieri obiectis, immaterialibus quibusdam speciebus intercedentibus, quæ sensiteria mouēt nostra: ita vt actiones quidem animæ, passionēs vero corporis ipsæ sint sensationes. Quæ licet noua videatur opinio, & à supra enarrata longe diuersa sentētia, haudquaquam (vt arbitror) huiusmodi merito existimabitur, si illius medullam magis quā corticem sano mentis iudicio experiri degustareq; voluerimus. Vt autem vniuersam hanc rem feriatim meliusve comprehendere & explicare possimus, Prisciani Lydi, viri Platonici, & magni, vt aiūt, Lamblichii auditoris, hoc in loco adducere verba decreui, ex ijs sanè cōmentarijs quos vir ille in Theophrasti libellum qui de sensu, phātasia, & intellectu inscribitur, exquisitissime cōpositos reliquit. Ait enim ibi de Theophrasti sententiā quod res quæ sentitur, quodammodo instrumentum sensus mouet, id est spiritum: talisq; commotio nimirum passio est tempore loco ve diuisibilis: neq; speciei naturam habet, sed motionis: & ideo talis motio non est sensus, qui indiuidue sanè & subito per speciem agens

Tertium animæ vehiculū.

De tribus vitæ speciebus ab anima infusis.

Antiquissima de animarū vehiculis opinio. Peripatetici.

Priscianus Lydus.

vnuerfum apprehendere dicitur obiectum. Opus est igitur, inquit, vt per istam motionem & passionem ad aliquam accedatur specie, qua media & sequestre fiat sensus. quæ certe species illius motionis est terminus: quæ cum neque quanta sit, nec sensibilibus diuisibilis, in re nimirum prius insita esse debet, quæ ad minimam sanè redacta sit quantitate: per quam postmodum ad rationem animæ insinuatur, quæ nullam penitus habet quantitate. Prius igitur in vita species illa sita est: in vita inquam animali, quæ à superiori procedit anima. Vocat autem superiorem animam, quæ separata, vel separabilis est, & vere completa & absoluta substantia, in se subsistens. Huiusmodi autem vita per corpus diffusa, licet substantia quædam existat, est tamen ipsius animalis pars, & vitale quoddam applicamentum animæ ad corpus, cum corpore diuisum, & veluti animæ quædam propagatio. Species autem circa hanc vitam secundum actum perfecta, haudquaquam ad sensum perficiendum sufficiens esse censetur, quoniam circa quoddam est corpus diuisum, neque adhuc in vnum impartibile versa est. non est igitur cognoscitiua. Verum sensibilem ratio cognoscitiua in ipsa consistere anima, & non collocari in corpore perhibetur: quæ vna quidem est, sed non singularis, verum vnum quiddam in sese multa comprehendens, & vnicuique sanè eorum accommodatum. Vna enim albi (verbi causa) ratione, anima singula sentit alba, & de illis etiam recte diiudicat. Hanc igitur oportet adesse rationem si quidem futurus est sensus, quæ à vitali specie excitata, ceu à peculiari quadam re & cognata, profertur, & in mediū exit. cū qua nimirum agens specie, quæ veluti imago similitudoque speciei est exterioris, de sensibilibus iudicat & discernit. id enim quod iudicat, ratio certe est, & cogitatio per animam sensitivam. Non imprimuntur autem nouæ à sensibilibus formæ in anima species: sed cum dicimus animam specie quæpiam ab externis rebus accipere, intelligi nimirum volumus eam ad illarum presentiam excutere proferreque in actum earum rerum species in sese repositas & latentes. Possidere autem dicitur anima rerum sensibilem species, quoniam illarum ex sese rationes profert & explicat, non quia (vt quispiam fortasse existimare posset) ab illis formam figurationemque aliquam, ceu à sigilli cuiusdam impressione recipere dicatur. Quam ob rem in anima quidem, rei quæ sentitur, similitudo perficitur: in instrumento autem est imperfecta illa, & cum passione miscetur & actione. Et passio quidem (vt par est) ab externis aduenit: actio vero procedit à vita. Præterea species quidem in vita est animalis: iudicium vero & cogitatio, in ipso rationis consistit actu. Res igitur externæ peculiari quodam modo instrumentum materiali quadam affectione mouere & afficere censentur. Vita vero præfens affectionem illam in immaterialem transmutat speciem, à qua postmodum excita anima ad rationem speciei congruam proferendam, in opus exit. Anima igitur ijs quæ sentiuntur fit similis, non quidem eo quod ab illis accipiat aliquid, sed quia per illorum agit rationem, id est impressionem apparitionemque quandam rerum externarum. Quam ob rem anima contrarijs similis fieri potest rebus, non quidem quia simul patiatur contraria, sed quod agere possit. Sensus autem ipsi secundum actionem & iudicium esse perhibentur. Ex quibus sanè cuius (vt breuiter quæ dicta sunt colligamus) manifeste patere potest, res quidem externas in animalem agere spiritum: qui omnium certe sensuum esse dicitur instrumentum, philosopho etiam attestante Aristotele in libris de anima vbi scribit omnem sensum calido indigere: id est spiritus natura. Spiritus autem cum existat corporceus, ab externis nimirum pati perhibetur obiectis. Passio vero illa nihil aliud sanè est quam spiritus ipsius motio, qua ille ab externis sensibilibus moueri agitarique censetur. Cum autem illa sit tempore locoque diuisibilis, non erit vtiq; sufficiens & idonea vt per ipsam fiat sensatio, quæ per talem certe efficitur speciem quæ vnuerfum indiuidue comprehendat obiectum. Species igitur hæc quæ motionis & passionis ipsius spiritus, est terminus, in ipsa spiritus efficitur vita, quæ à superiori (vt dictum est) anima separata aut separabili vbiq; infusa & sparsa, cum vnuerfum corpus, tum singulas illius partes sui presentia viuificat. Verum nondum perfecta hæc est species in vita illa quæ sparsa nimirum est, & ad corporis sectionem diuisibilis. refilit igitur in sensitivam rationem animæ, quæ sanè omnium sensibilem est vnica. Hæc enim ratio à vitali excita specie, & cum illa sanè agens, de sensibilibus iudicat omnibus. Ad summam igitur (sunt enim huiusmodi res, vt melius imprimantur, sæpius retractandæ) motio illa quæ ab externis fit obiectis, in sensibilem excipitur instrumentis. Huius autem finis species illa certe est quæ vitalis appellatur, quoniam in animalis vita collocatur. Ratio autem quæ à vitali suscitatur specie, ceu à familiari quadam cognataque re, quæ cum sentire, tum iudicium ferre perhibetur, in animæ ipsius sensitivæ potestate esse dicitur. Ex quibus certe omnibus liquido (vt arbitror) patere potest hanc de sensu sensationumve modo sententiam quæ Priscianus Theophrasto, id est Peripateticis, adscribit, non aliam profecto aut diuersam ab illa esse quam Proclus Lycius Platoni & Academicis attribuere videtur. In ultimo enim animæ vehiculo, vbi sensus per varia sensiteria sunt diuisi, motio illa & passio ab externis sanè fieri obiectis animaduertitur. In medijs autem vehiculi vita species conformatur illa quam vitalem Peripatetici vocant: vnica quidem illa, sed partibilis adhuc, & extensa quodammodo: quæ tamen cognitione quadam, naturæque similitudine, iudicium rationemque excitat animæ in primo vehiculo existentem, quæ certe sola sentire & iudicium ferre censetur. Quæ sanè omnia eadem etiam esse videntur cum illis quæ hac de re Plotinus memoriæ prodidit, vt in illius enarratione opinionis breuiter retro fuit adductum. Et hæc de sensu definitione, naturæve, & de sensationum modo: sensiterijsque ipsis strictim commemorata sufficiant. Reliquum est vt ad inuertendam explicandamque Aristotelis literam (quod polliciti sumus) deueniamus.

Proloquiorum finis.

Vita animalis
a superiori in
sula anima.

Quid quod iudicare dicitur.

Anima nouas
species non
cipere.

Quomodo anima ijs quæ sentiuntur, fiat similis.

Dictorū epilogus.

Aristoteles.
Omnem sensum calido indigere.

10

20

30

40

50

60